

FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN HUKUKSAL NİTELİĞİ ve TÜRK VERGİ SİSTEMİNDEKİ YERİ

Murat BAKIRTAŞ(*)

1 - GİRİŞ

Uluslararası piyasalara yön veren ülkelerin “altın para standardı” şeklinde tanımlanan sabit döviz kuru sisteminden vazgeçmesine bağlı olarak, 1970’li yılların ortasından itibaren Bretton Woods Uluslararası Ödemeler ve Kur Sistemi sona ermiş ve bu tarihten sonra döviz kurlarında ve uluslararası piyasalardaki faiz oranlarında sürekli dalgalanmalar meydana gelmiştir. Öte yandan Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu’nun (OPEC) petrol fiyatlarını devamlı suretle yükseltmesi fiyat dalgalanmalarına ve maliyetlerde artışlara yol açmış; bu süreç sonunda da bir çok ülke yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik olarak tanımlanan stagflasyon olgusuyla tanışmak zorunda kalmıştır.

Gerek altın para standardı uygulamasının sona ermesi gerekse de petrol krizlerinin etkisiyle yaşanan fiyat ve kur dalgalanmaları, beraberinde; yüksek enflasyona ve faiz oranlarında artışa yol açmış ve tüm bu olgular dünya genelinde finansal risklerin artmasına neden olmuştur. Ayrıca son yıllarda iletişim tekniklerinde meydana gelen gelişmeler ve globalleşme olgusu ülkeler arasındaki risk transferini kolaylaştırmıştır. Bütün bu gelişmeler risk kavramının iyi anlaşılması zorunluluğunu doğurmuş ve risk ölçme ve riskten kaçınma yöntemlerine olan talebi arttırmıştır. Risk konusunda yaşanan bu gelişmeler, uluslararası sermaye piyasalarında; spot piyasaların yanında vadeli işlemler piyasası olarak da tanımlanabilen türev piyasaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Riskten korunma amacıyla geliştirilen türev piyasası enstrümanlarının biri de forward sözleşmeleri olup, makalenin devamında; forward işlemlerinin Türk Vergi Sistemi içindeki yerine ve vergilendirilmesi esnasında dikkat edilmesi gereken hususlara açıklık getirilmiştir.

*) Vergi Müfettişi

2- FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Döviz piyasaları, bu piyasalarda işlem gören araçların vade yapısına göre temelde spot piyasalar ve türev piyasalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Spot piyasalar, alım ve satıma konu olan mal veya menkul kıymetin karşılığı paranın peşin olarak ödendiği ve ödeme karşılığında malın tesliminin de eş zamanlı yapıldığı piyasalardır. Türev piyasalar ise, işleme konu olan malın parasının vade sonunda ödendiği, fiziki teslimat ve nakdi uzlaşmanın da vade sonunda yapıldığı piyasalardır. (İMKB, 2002, s. ii) Vadeli sözleşmeler ya forward ya da gelecek işlemleri (futures) biçiminde yapılabilir. Forward sözleşmesi; “tarafardan birinin sözleşmeye konu olan finansal varlığı sözleşmede belirlenen fiyat üzerinden gelecekteki belirli bir tarihte satın almasını, karşı tarafın da sözleşmeye konu finansal varlığı satmasını şart koşan bir sözleşme türüdür.”¹ Şeklinde tanımlanmaktadır. Forward sözleşmelerinin genel özellikleri şu şekildedir:

- Forward sözleşmelerde taraflardan biri nihai satıcı olup, önceden kararlaştırılan tutardan; döviz, emtia veya menkul kıymeti satan taraftır. Diğer taraf ise nihai alıcı olup, önceden kararlaştırılan tutardan; döviz, emtia veya menkul kıymeti satın alıp, ödemeyi yapan taraftır.
- Forward sözleşmelerde belirli bir şekilde düzenlenme prosedürü olmayıp, tamamen tarafların serbest iradeleri ile belirlenmiştir.
- Forward sözleşmeler, tezgâh üstü türevler olup organize borsalarda işlem görmezler.
- Forward sözleşmelerin içeriği standart olmayıp; vade, fiyat ve miktar gibi unsurlar sözleşmeye taraf olanlarca belirlenir.
- Her türlü mal ve hizmetle ilgili olarak düzenlenebilen forward işlemler; yabancı para, endeks, hisse senedi gibi finansal varlıklar üzerine de yazılabilir

3- FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN HUKUKSAL NİTELİĞİ

193 sayılı Gelir Vergisi Kanun’unun geçici 67. maddesinin 13. fıkrasının 2. bendinde “diğer sermaye piyasası aracı”; “Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergelere dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur.” şeklinde tanımlanmış, dolayısıyla vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin “diğer sermaye piyasası aracı” olarak addolunacağı hükme bağlanmıştır. Söz konusu kanun maddesindeki “diğer sermaye piyasası aracı” tanımından, tanımda yer alan “vadeli işlemler” ifadesiyle forward, swap ve opsiyon işlemlerinin kastedildiği anlaşılmakta olup, Maliye Bakanlığı’nın konuyla ilgili görüşleri de bu hususu destekler niteliktedir.

Yine aynı şekilde, Sermaye Piyasası Kanunu’nun 3/b maddesinde sermaye piyasası araçları, menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları olarak ikiye ayrılmış olup, menkul kıymetler, ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları kurulca belirlenen kıymetli evrak olarak tanımlanırken, diğer sermaye piyasası araçları ise menkul kıymetler dışında kalan ve şartları SPK’ca belirlenen evrak olarak tanımlanmıştır. Anılan kanun hükmü uyarınca forward

¹ 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı resmi gazete de yayımlanan 282 seri nolu gelir vergisi genel tebliği

sözleşmelerinin menkul kıymet niteliği taşımadığı ve diğer sermaye piyasası niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu sözleşmelerin ortaklık veya alacak hakkı sağlamadığı gibi yatırım aracı olarak da kullanılmadığı, dönemsel gelir getirmediği, spesifik özellikli olup, misli niteliğe haiz olmadığı, seri halde çıkarılmadığı, aynı ibareleri taşımadığı, sermaye piyasalarında (ülkemizde vadeli opsiyon borsasında) işlem görmemesi ve tamamen tarafların serbest iradeleri doğrultusunda oluşturulup, halka arz edilmesi de söz konusu olmadığından, forward sözleşmelerinin menkul kıymet niteliğine haiz olmadığı anlaşılmaktadır.

Gerek 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 67. maddesinin 13. fıkrasının 2. bendinde yer alan düzenleme şekli, gerekse de Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3/b maddesinde yer alan düzenleme şekli dikkate alındığında; forward, swap ve opsiyon sözleşmeleri gibi türev piyasası işlemlerinin menkul kıymet niteliği taşımadığı ve diğer sermaye piyasası niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Forward ve benzeri türev piyasası işlemlerinin menkul kıymet niteliği taşımadığı ve diğer sermaye piyasası niteliğinde olduğu hususu dikkate alındığında, bu işlemlerden elde edilen gelirlerin de, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinde tanımlanan menkul sermaye iradı olarak değerlendirilmesi mümkün olmayacaktır.

Yine aynı şekilde forward işlemlerinden elde edilen kazançları, söz konusu sözleşmelerin menkul kıymet sayılmamaları sebebiyle, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 37. maddesinin 5. numaralı bendi kapsamında da ticari kazanç olarak da değerlendirmek mümkün olmayacaktır. Çünkü bu bent de; "kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım-satımı ile uğraşanların bu faaliyetlerinden elde ettikleri kazançların ticari kazanç" sayılacağı belirtilmiştir. Ancak bu durum, söz konusu kazançların genel hükümler çerçevesinde ticari kazanç sayılmalarına engel teşkil etmemektedir. Nitekim söz konusu kazançların ticari bir organizasyon içerisinde elde edilmesi ya da gerçekleştirilen işlemlerde süreklilik kasıt ve niyetinin bulunması durumunda söz konusu işlemlerden elde edilen gelirler ticari kazanç sayılacaktır. Bu kazançların, ticari bir organizasyon içerisinde elde edilmemesi ya da gerçekleştirilen işlemlerde süreklilik kasıt ve niyetinin bulunmaması durumunda ise, bahsi geçen kazançlar 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 82. maddesi kapsamında arızî kazanç olarak değerlendirilecek ve bu kapsamda vergilendirme yapılacaktır.

4- FORWARD SÖZLEŞMELERİNDE VERGİLENDİRME ESASLARI

4.1- Gelir Vergisi Mükellefleri İçin Vergilendirme Esasları²

Sözleşmeye konu varlığın fiyat, miktar ve teslim tarihinin sözleşme tarihinde belirlendiği forward işlemlerinde, işlemin karla sonuçlanması durumunda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına (kullanım fiyatına) göre oluşan değeri arasındaki fark tevkifat matrahını oluşturacaktır.

Buna göre, forward sözleşmesinin hükmünden yararlanıldığı anda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark üzerinden sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla bankalar ve aracı kurumlar tarafından tevkifat yapılacaktır. Bu tevkifat ise 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 67. maddesi kapsamında %10 olarak dikkate alınacaktır.

² 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı resmi gazete de yayımlanan 282 seri nolu gelir vergisi genel tebliği

Örnek 1: Bay (A)'nın 4/1/2011 tarihinde (Y) Bankası ile yapmış olduğu 3 ay vadeli forward USD alım sözleşmesine ilişkin veriler aşağıda yer almaktadır.

İşlem Tarihi	: 4/1/2011
Vade Tarihi	: 4/4/2011
Sözleşme Tutarı	: 1.000.000 USD
Sözleşme Kuru	: 1,4890
Vadede Spot Kur	: 1,5268
	Sözleşmeye baz alınan Sözleşmeye baz alınan
Tevkifat Matrahı	= kıymetin piyasa fiyatına - kıymetin işlem (kullanım) fiyatına göre oluşan değeri göre oluşan değeri
Tevkifat Matrahı	= 1.000.000 USD * (1,5268 -1,4890) = 37.800 TL

Banka tarafından Bay (A)'nın elde etmiş olduğu 37.800 TL kazanç üzerinden %10 oranında tevki-fat yapılacaktır.

Söz konusu forward gelirlerinin, Bay (A) tarafından ticari faaliyet kapsamında elde edilmesi durumunda, bu gelirler ticari kazançlarla ilgili olarak verilen beyannameye dahil edilecek, yine aynı şekilde, beyan edilen gelir üzerinden hesaplanan gelir vergisinden geçici 67. madde hükmü çerçevesinde tevkif edilen vergiler mahsup edilecektir. Mahsup sonrası kalan bir tutarın bulunması halinde bu tutar genel hükümler çerçevesinde red ve iade edilecektir.

4.2- Kurumlar Vergisi Mükellefleri İçin Vergilendirme Esasları ³

Forward işlemi esas itibarıyla, bir "taahhüt" niteliğinde olduğundan ve gelirin elde edilmesi sözleşmenin sonuçlandırılması ile gerçekleştiğinden, vadeye kadar dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) kurum kazancı ile ilişkilendirilmemesi gerekir. Kurum kazancına dahil edilecek kâr veya zararın vade sonunda tespit edilmesi gerekmektedir.

Örnek 2: (A) Kurumunun 4/1/2011 tarihinde (F) Bankası ile yapmış olduğu 3 ay vadeli forward USD alım sözleşmesine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

İşlem Tarihi	: 4/1/2011
Vade Tarihi	: 4/4/2011
Sözleşme Tutarı	: 1.000.000 USD
Sözleşme Kuru	: 1,4890
Vadede Spot Kur	: 1,5268
	Sözleşmeye baz alınan Sözleşmeye baz alınan
Kazanç	=kıymetin piyasa fiyatına - kıymetin işlem(kullanım) fiyatına göre oluşan değeri göre oluşan değeri
Kazanç	=1.000.000 USD x (1,5268-1,4890) = 37.800.- TL

Bu forward işleminden (A) Kurumu lehine doğan 37.800.- TL kazanç tutarı sözleşmenin vade tarihinde (F) Bankası tarafından (A) Kurumuna ödenmiş olup, bu tutar anılan tarih itibarıyla (A) Kurumunun kurum kazancına dahil edilecektir.

³ 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı resmi gazete de yayımlanan 5 seri nolu kurumlar vergisi genel tebliği

Sözleşmenin vadeden önce bozulması halinde ise forward işleminden doğan kâr veya zararın sözleşmenin bozulma tarihinde kurum kazancına dahil edilmesi gerekecektir.

Öte yandan, forward sözleşmesinin teslimat ile sonuçlanması halinde, yapılan işlem esas itibarıyla bir varlığın alım-satım işleminden farklı olmayacağından, sözleşmenin vade tarihi itibarıyla alınan veya satılan varlıkların değerinin, sözleşmede belirtilen birim değer üzerinden kayıtlara intikal ettirilmesi gerekmektedir.

4.3- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) Yönünden Vergilendirme Esasları⁴

4.3.1- Yasal Mevzuat

Banka ve sigorta muameleleri vergisinin konusu ve vergiyi doğuran olayı düzenleyen 13/7/1956 tarihli ve 6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun 28 inci maddesinde;

“Banka ve sigorta şirketlerinin 10/6/1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir. Bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar (kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar ile mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar dahil) da banka muameleleri vergisine tabidir.” hükümleri yer almaktadır.

Aynı Kanununun 29. maddesinin birinci fıkrasının (p) bendinde, arbitraj muameleleri ile Türkiye’de kurulu borsalarda gerçekleştirilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine ilişkin muameleler ve bu muameleler sonucu lehe alınan paralar BSMV’ den istisna edilmiştir. Kanununun 31. maddesinde, BSMV matrahının kural olarak 28. maddede yazılı paraların tutarı (lehe alınan para) olduğu, ancak kambiyo alım ve satım muamelelerinde matrahın kambiyo satışlarının tutarı olduğu belirtilmiştir.

Kanununun 33. maddesinde ise, BSMV oranının kambiyo işlemlerinde binde bir, diğer işlemlerde %15 olduğu; ancak Bakanlar Kurulunun bu oranı bankalar arası mevduat muameleleri, bankalar ile 28/7/1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri ve diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte % 1’e, kambiyo muamelelerinde ise sifıra kadar indirmeye ve yukarıdaki oranları aşmayacak şekilde yeniden tespit etmeye yetkili olduğu belirtilmiştir.

Bu maddenin verdiği yetkiye dayanarak Bakanlar Kurulu;

- Bankalar arası mevduat muameleleri sonucu lehe alınan paralara ilişkin BSMV oranını 1/9/1998 tarihli ve 23450 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1/9/1998’den itibaren %1’e,
- Kambiyo muamelelerinde satış tutarına ilişkin BSMV oranını 15/4/2008 tarihli ve 26848 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2008/13459 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1/5/2008’den itibaren sifıra,

⁴ 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı resmi gazete de yayımlanan 89 seri nolu gider vergileri genel tebliği

• Genel BSMV oranını (Bakanlar Kurulu Kararı ile oranı farklı olarak belirlenmemiş diğer tüm işlemler için) 2/9/1998'den geçerli olmak üzere 98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %5'e indirmiştir.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, BSMV'de vergiyi doğuran olayın meydana gelmesi için bir muamele yapılması ve bu muamele sonucu lehe para kalması şartlarının birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Dolayısıyla BSMV'de her işlem tek başına bağımsız olarak dikkate alınmakta ve o işlem sonucu lehe alınan para vergilendirilmektedir. Diğer bir deyişle, bir işlem neticesinde gelir elde edilmişse (lehe para kalmamışsa) BSMV'ye tabi bir matrah da bulunmamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak, BSMV'ye tabi her işlem tek başına ele alınmakta, işlem sonucunda lehe para kalmışsa BSMV doğmakta, kalmamışsa veya zarar edilmişse doğmamaktadır. Vergilemede işlem esas alındığından, vergiye tabi matrah bulunurken, bir işlemden elde edilen gelirden, başka bir işlemden elde edilen zarar düşülememektedir. Bu durumun, işlemden elde edilen gelirin hesabında, işlem maliyetlerinin dikkate alınmasına engel olmadığı tabiidir.

4.3.2- Forward İşlemlerinin BSMV Kapsamında Vergilendirilmesi

Dövizin TL veya döviz ile değişimini öngören ve bir tarafa alım, diğer tarafa da satış hakkı/yükümlülüğü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde; sözleşme vadesinde söz konusu sözleşme yükümlülüklerinin fiziki olarak yerine getirilmesi (sözleşmenin fiziki teslim ile sonuçlanması), yani kambiyo işleminin ana unsur olması durumunda, bu işlemin kambiyo muamelesi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, sözleşmenin vade tarihinde tarafların sözleşme dolayısıyla lehe aldıkları parayı hesaplayıp ödemek suretiyle sözleşmeyi sonlandırmaları halinde, sözleşmenin ana işlem olarak kabulü gerektiğinden, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanmasının kambiyo muamelesi kapsamında değerlendirilmesi mümkündür.

Bu durumda; banka ve bankerler tarafından dövize veya diğer finansal varlığa dayalı olarak yapılan forward işlemlerinde sözleşme dolayısıyla lehe alınan paralar BSMV'ye tabi tutulacaktır. Ancak, sözleşme vadesinde söz konusu sözleşme yükümlülüklerinin fiziki olarak yerine getirilmesi (sözleşmenin fiziki teslim ile sonuçlanması), yani kambiyo⁵ işleminin ana unsur olması durumunda, bu işlemin kambiyo muamelesi olarak değerlendirileceğinden, BSMV oranı sıfır olarak uygulanacaktır. Diğer taraftan, sözleşmenin vade tarihinde tarafların sözleşme dolayısıyla lehe aldıkları parayı hesaplayıp ödemek suretiyle sözleşmeyi sonlandırmaları halinde, sözleşmenin ana işlem olarak kabulü gerektiğinden, sözleşme nedeniyle lehe alınan para üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanacaktır.

Örnek 3: (X) Bankasının (Y) Bankası ile düzenlediği ve 1.000.000 Amerikan Doları (dolar) alım karşılığında 1.560.000 TL vermeyi taahhüt ettiği forward sözleşmesine ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir:

Sözleşme tarihi : 1/1/2011
Vade tarihi : 1/7/2011
Anapara : 1.000.000 dolar
Sözleşme Kuru : 1,56
Vadedeki kur : 1,60

⁵ Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararın 2'nci maddesinin (h) bendinde döviz (kambiyo); efektif dâhil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her nev'i hesap, belge ve vasıtalar olarak tanımlanmıştır.

Sözleşmenin fiziki teslimatla sonuçlanması durumunda, işlem kambiyo işlemi olarak sıfır oranında BSMV'ye tabi olduğundan, vergi hesaplanmayacaktır.

Nakdi uzlaşıyla sonuçlanması halinde ise, (Y) Bankası (X) Bankasına sözleşme nedeniyle ortaya çıkan 40.000 TL (=1.600.000 – 1.560.000) tutarı aktaracak ve (X) Bankasınca bu tutar, sözleşme nedeniyle lehe alınan para olarak %5 oranında BSMV'ye tabi tutulacaktır.

Örnek 4: (X) Bankasının (Y) Bankası ile düzenlediği ve 1.000.000 avro karşılığında 1.440.000 dolar almayı taahhüt ettiği forward sözleşmesine ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir:

Sözleşme tarihi	: 1/1/2011
Vade tarihi	: 1/7/2011
Ana para	: 1.000.000 Avro
Sözleşmedeki avro/dolar paritesi	: 1,4400
Vadede X ve Y Bankaları dolar alış kuru	: 1,60 TL

Sözleşmenin fiziki teslimatla sonuçlanması halinde, bu işlem kambiyo işlemi olarak sıfır oranında BSMV'ye tabi olduğundan, vergi hesaplanmayacaktır.

Sözleşmenin nakdi uzlaşılı ile sonuçlanması halinde ise sözleşme dolayısıyla lehe alınan paralar %5 oranında BSMV'ye tabi tutulacaktır. Sözleşme dolayısıyla lehe alınan paranın avro veya dolar olarak hesaplanıp ödenmesi mümkün olduğundan, lehe alınan bu paranın banka tarafından ilgili para birimine kendi işlemlerinde uyguladığı alış kurunu uygulamak suretiyle TL'ye çevrilmesi ve TL olarak hesaplanan söz konusu tutar üzerinden BSMV hesaplanması gerekmektedir. Nakdi uzlaşılı neticesinde sözleşme dolayısıyla lehe alınan paranın dolar cinsinden hesaplandığını varsayarsak, vadedeki avro/dolar paritesinin sözleşmedeki pariteden yüksek veya düşük olmasına göre gelir elde eden taraf ve lehe alınan paranın hesabı aşağıdaki gibi olacaktır:

Vade tarihindeki avro/dolar paritesinin 1,4450 olması durumunda, vadedeki parite sözleşmedeki pariteden yüksek olduğundan, (X) Bankası lehine gelir doğmaktadır. (X) Bankasının sözleşme geliri 5.000 dolar (=1.445.000 – 1.440.000) olup, bu tutarın bankanın uyguladığı alış kuru ile çarpılması sonucu bulunan 8.000 TL (=5.000 x 1,60) üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanması gerekmektedir.

Vadedeki avro/dolar paritesinin 1,4350 olması durumunda ise, (Y) Bankası lehine gelir doğacak ve lehe alınan bu para üzerinden BSMV hesaplanması gerekecektir. Bu durumda (Y) Bankasının sözleşme geliri 5.000 dolar (=1.440.000–1.435.000) olacaktır. (Y) Bankası, lehine kalan paranın TL'ye dönüştürülmesinde kendi uyguladığı alış kurunu esas alacaktır. Buna göre (Y) Bankasının sözleşme sonucunda lehine kalan 8.000 TL (=5.000 x 1,60) üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanması gerekmektedir.

Her iki işlemde de, gelirin dolar olarak alışılı söz konusu olduğundan, lehe alınan paranın TL'ye çevrilmesinde bankanın kendi uyguladığı dolar alış kurunu esas alması gerekmektedir.

4.4- Katma Değer Vergisi Yönünden Vergilendirme Esasları

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun Verginin Konusu başlıklı 1. maddesinde; Ticarî, sınai, ziraî faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde Türkiye' de yapılan teslim ve hizmetlerin katma değer vergisine tabi olduğu belirtilmiştir. Bu hüküm dikkate alındığında, bir forward sözleşmesinin KDV'nin konusuna girmesi için; sözleşmeye konu olan finansal varlığının tesliminin Türkiye'de yapılması ve bu teslimin; ticarî, sınai, ziraî faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılması

gerekmektedir. Teslimatı Türkiye’de gerçekleşmeyen, teslimatı Türkiye’de gerçekleşse dahi (ithalat söz konusu olmadıkça) ticari, sınaî, ziraî veya serbest meslek faaliyetlerinden kaynaklanmayan forward sözleşmeleri KDV’ye tabi olmayacaktır.⁶

Bu hüküm dikkate alındığında, Forward sözleşmesine konu finansal varlığının teslimi ticari faaliyet kapsamında Türkiye de yapıldığı takdirde KDV’nin konusuna girmekte, vergiyi doğuran olay ise, aynı kanununun 10. maddesi dikkate alındığında, sözleşmede belirtilen vadede malın tesliminin gerçekleştirildiği anda veya malın tesliminden önce fatura düzenlenmiş ise faturanın düzenlendiği anda doğmuş olacaktır.⁷

Ancak, Katma Değer Vergisi Kanunu’nun “Sosyal ve Askerî Amaçlı İstisnalarla Diğer İstisnalar” başlıklı 17’nci maddesinin 4’üncü fıkrasının (g) bendiyle; “Külçe altın, külçe gümüş, kıymetli taşlar (elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, topaz, safir, zebrecet, inci, kübik virconia) döviz, para, damga pulu, değerli kâğıtlar, hisse senedi, tahvil ile metal, plastik, lastik, kauçuk, kâğıt, cam hurda ve atıkları (hurda metalden elde edilen külçeler dahil) teslimi,” Katma Değer Vergisi’nden istisna tutulmuştur. Bu çerçevede döviz, hisse senedi, tahvil, kıymetli madenler vb. konu edilerek gerçekleştirilen forward sözleşmeler, sözleşmeye konu varlığın teslimi şartıyla KDV’den istisna tutulmuştur.

4.5- Damga Vergisi Yönünden Vergilendirme Esasları

4761 sayılı Kanun’un 6. maddesiyle, Damga Vergisi Kanunu’na ekli “2” numaralı tabloda yer alan ve damga vergisinden istisna edilen kâğıtları gösteren “IV-Ticari ve medeni işlerle ilgili kâğıtlar” bölümüne; “Bankalar arasında, bankanın taraf olduğu veya bankalar aracılığıyla yapılan, belirli bir vadede önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizini alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen kâğıtlar.” ifadeleri 19. bent olarak eklenmiştir. Bu suretle bankalar arasında, bir bankanın taraf olması suretiyle veya bankalar aracılığıyla gerçekleştirilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri söz konusu hüküm kapsamında 22.06.2002 tarihinden itibaren damga vergisinden istisna tutulmuştur. Söz konusu bentte yer verilen “vadeli işlemler” ifadesiyle forward, swap ve futures işlemlerinin kastedildiği anlaşılmakta olup Maliye Bakanlığı’nın konuyla ilgili görüşleri de bu hususu destekler niteliktedir. Dolayısıyla bankaların taraf olduğu türev sözleşmeler damga vergisinden muaf tutulmuştur.

Vadeli işlemlere ilişkin sözleşmelerin, Borçlar Kanunu’nda yer verilen adi sözleşme kapsamında gerçekleştirilmesi ve söz konusu sözleşmelere herhangi bir bankanın taraf olmaması durumunda damga vergisine tabi tutulmaları gerekmektedir. Çünkü vadeli işlemlerin gerçekleştirilebilmeleri için sözleşme imzalanması gerekmekte olup Damga Vergisi Kanunu’na ekli 1 sayılı listede belli bir parayı ihtiva eden sözleşmelerin “binde 7,5” oranında nispi damga vergisine tabi olacağı hüküm altına alın-

⁶ GÜNDOĞDU, Muhittin, “Forward İşlemlerinin Niteliği Forward İşlemlerine Bağlı Olarak Gelirin ve Kanunen Kabul Edilmeyen Giderlerin Peçelenmesi”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:138, 2000, s. 69.

⁷ KARACA, Yüksel, Vadeli İşlemlerin İşleyişi, Hukuki Yapısı ve Vergisel Durumuna İlişkin Değerlendirmeler I”, Yaklaşım Dergisi, Sayı: 96, Aralık 2000, s. 73.

mıştır.⁸ Forward sözleşmeler belli bir parayı içeren sözleşme ya da taahhüt, garanti veya teyit kapsamında değerlendirilebileceğinden bankaların taraf olmadığı türev sözleşmeler Damga Vergisi Kanunu kapsamında "binde 7,5" oranında nispi damga vergisine tabidir.

5- FORWARD SÖZLEŞMELERİNDE DEĞERLEME ve REESKONT UYGULAMASI

Forward işlemi esas itibarıyla, bir "taahhüt" niteliğinde olduğundan ve sözleşmelerin imzalandığı tarih itibarıyla tarafların borçluluk veya alacaklılık sıfatları ile işleme konu gelir-giderlerin hangi tutarlarda gerçekleşeceği kesin olmadığından, reeskont faizi ve/veya kambiyo geliri hesaplanması gibi değerlendirme yöntemlerine başvurularda vadeden önce değerlendirilmesi ve bu tutarların dönem kazancı ile ilişkilendirilmesi mümkün olmayacaktır. Forward sözleşmelerinde, değerlendirme ve reeskont işlemleri sözleşmede belirtilen vade tarihi itibarıyla yapılacaktır. Maliye Bakanlığınca çıkarılan, 5 seri nolu kurumlar vergisi genel tebliğinde konuyla ilgili olarak şu düzenlemeye yer verilmiştir: "Forward işlemi esas itibarıyla, bir "taahhüt" niteliğinde olduğundan ve gelirin elde edilmesi sözleşmenin sonuçlandırılması ile gerçekleştiğinden, vadeye kadar dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) kurum kazancı ile ilişkilendirilmemesi gerekir. Kurum kazancına dahil edilecek kâr veya zararın vade sonunda tespit edilmesi gerekmektedir."

Bu durumda gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, sözleşmelerin yapıldığı andan vade sonuna kadar geçen süreçte, forward işlemlerinden dolayı oluşacak değişimleri bilanço dışı bir yükümlülük olarak nazım hesaplarda izlemesi uygun olacaktır. Yine aynı şekilde, söz konusu süreç içinde, sözleşme konusu finansal varlığın piyasa değerindeki değişimler nedeniyle, muhasebenin temel ilkelerinden olan dönemsellik ve ihtiyatlılık ilkeleri gereğince karşılık ayrılması ve ayrılan bu karşılıkların dönem kazancı ile ilişkilendirilmesi de mümkün olmayacaktır. Sonuç olarak, forward sözleşmesinin konusu olan finansal varlık ile ilgili olarak, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamında değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarının kazanç ile ilişkilendirilmesi sözleşme sonu itibarıyla yani sözleşmede belirtilen vade tarihi itibarıyla mümkün olacaktır.

6- SONUÇ

Uluslararası piyasalarda yaşanan kur ve faiz risklerinden korunma yöntemi olarak, 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren, spot piyasalara alternatif olarak geliştirilen vadeli işlemler piyasası ve bu piyasanın temel enstrümanları olan; forward, swap ve futures sözleşmelerinin uygulama alanı genişlemiş adeta bir finansman aracı olarak girişimciler tarafından yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde de son yıllarda söz konusu vadeli işlemler piyasası araçlarının kullanımı artmış ve bu gelişmelerin bir gereği olarak, Maliye Bakanlığınca çıkarılan ve 19.01.2012 tarih ve 28178 sayılı resmi gazete de yayımlanan; 5 seri nolu Kurumlar Vergisi, 282 seri nolu Gelir Vergisi ve 89 seri nolu gider vergileri genel tebliğleri ile söz konusu vadeli işlemler piyasası işlemleri vergisel bir bütünlük içerisinde ele alınmıştır. Söz konusu tebliğlerde forward sözleşmesi; "taraflardan birinin sözleşmeye konu olan finansal varlığı sözleşmede belirlenen fiyat üzerinden gelecekteki belirli bir tarihte satın almasını, karşı tarafın da sözleşmeye konu finansal varlığı satmasını şart koşan bir sözleşme türüdür." şeklinde tanımlanmıştır.

⁸ ARIKAN, A. Naci, "Türev İşlemlerin Hukuki ve Vergisel Boyutu", Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul, 2000, s. 2.

Yine aynı şekilde forward sözleşmesi yapan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin ödemesi gereken kazanç vergileri ile ödenecek BSMV tutarı ve bu vergilerin hesaplanma tarz ve yöntemleri yasal bir zemine oturtulmuştur. Bu düzenlemeler dikkate alındığında; Yapılan forward işlemlerinin kazançla sonuçlanması durumunda, oluşan bu kazanç tutarı Gelir Vergisi mükelleflerinin tevkifat matrahını oluşturacak, ödemeyi yapan banka tarafından bu kazanç tutarı üzerinden %10 gelir vergisi tevkifatı yapılacaktır. Kurumlar Vergisi mükellefleri açısından ise vade tarihi itibarıyla oluşan kazanç tutarı bir bütün halinde, tevkifata tabi tutulmaksızın Kurumlar Vergisi matrahına dahil edilecektir. Forward işlemlerinde sözleşme dolayısıyla lehe alınan paralar ise BSMV'ye tabi tutulacaktır. BSMV oranı ise; sözleşme vadesinde söz konusu sözleşme yükümlülüklerinin fiziki olarak yerine getirilmesi⁹ durumunda¹⁰, BSMV oranı sıfır olarak uygulanacaktır. Diğer taraftan, sözleşmenin vade tarihinde tarafların sözleşme dolayısıyla lehe aldıkları parayı hesaplayıp ödemek suretiyle sözleşmeyi sonlandırmaları halinde, sözleşmenin ana işlem olarak kabulü gerektiğinden, sözleşme nedeniyle lehe alınan para üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanacaktır. Forward sözleşmeleri çerçevesinde; vade sonunda yapılacak döviz, hisse senedi, tahvil gibi finansal değerler üzerinden yapılan teslimler KDV'den istisna olacaktır. Damga vergisi yükümlülükleri açısından ise; Bankalar arasında veya bankalar aracılığıyla yapılan forward sözleşmeleri Damga Vergisinden istisna olacak, bunların dışında yapılan forward sözleşmeleri ise binde 7,5 oranında damga vergisine tabi tutulacaktır.

KAYNAKÇA

- 282 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği
- 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel tebliği
- 89 Seri Nolu Gider Vergileri Genel Tebliği
- ARIKAN, A. Naci: "Türev İşlemlerin Hukuki ve Vergisel Boyutu", Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul, 2000.
- GÜNDOĞDU, Muhittin: "Forward İşlemlerinin Niteliği Forward İşlemlerine Bağlı Olarak Gelirin ve Kanunen Kabul Edilmeyen Giderlerin Peçelenmesi", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:138.
- KARACA, Yüksel: "Vadeli İşlemlerin İşleyişi, Hukuki Yapısı ve Vergisel Durumuna İlişkin Değerlendirmeler I", Yaklaşım Dergisi, Sayı: 96, Aralık 2000.

⁹ Sözleşmenin fiziki teslim ile sonuçlanması

¹⁰ Bu işlem kambiyo muamelesi olarak değerlendirileceğinden